

MEMORABILIE

MEMORABILIE

Laudácio pri príležitosti udelenia Plakety Slovenskej historickej spoločnosti profesorovi PhDr. Janovi Rychlíkovi, DrSc. za výnimočný prínos k výskumu slovenských dejín v zahraničí

MAREK SYRNÝ

Keď si predstavíme knižnicu, v ktorej by boli všetky tisíce kníh a významnejších štúdií k slovenským dejinám, a oddelili by sme z nej zvlášť práce vytvorené nie Slováckmi resp. zahraničnými historikmi, už by šlo iba o zlomok celkovej historiografickej produkcie tohto zamerania. Veľkú časť takejto pomyselnej knižnice by prirodzene tvorili publikácie vytvorené českými historikmi, a to najmä pre obdobie 20. storočia, z ktorého väčšinu strávili Slováci a Česi v spoločnom štáte. Z tohto pohľadu sa môže javiť záujem českých historikov o slovenské dejiny prirodzený. Avšak až na zopár výnimiek tento záujem neprekračuje rámec výskumu potrebného na doplnenie ťažiskových českých dejín o „okrajovú“ históriu územia na východe československého štátu. A pri pohľade na zahraničnú, ergo českú produkciu, k slovenským dejinám 20. storočia v spomínanej imaginárnej knižnici nám oči sklznú predovšetkým na práce dvoch českých – či v tomto prípade skôr skutočne československých – historikov. Našej pozornosti by určite neunikli dva gigantické súbory dokumentov o Slovenskom národnom povstaní z dielne Viléma Prečana. Publikácie síce už termínovo staršie, stále však neprekonané (a obávam sa že aj neprekonateľné), tvoriace dokumentačnú bázu akejkoľvek serióznej práce o Povstaní. A potom

by sme v našej knižnici zahraničných bádateľov slovenského 20. (a čiastočne aj 19.) storočia našli najmä diela dnešného oceneného – Jana Rychlíka. A keby sme sa rozhodli jeho práce z knižnice zahraničných výskumníkov nedávnej slovenskej histórie náhodou vybrať, s úžasom by sme hľadeli na veľké prázdne miesto, ktoré by po jeho publikáciách zostalo. Skôr však, ako sa bližšie pozrieme na jeho nezastupiteľné zásluhy o rozvoj poznania modernej slovenskej minulosti, dovoľte aspoň zopár životopisných i všeobecne profesných dát k profesorovi Rychlíkovi.

Životopisy mnohých významných osobností minulého storočia (nevraviac o skorších storočiach) začínajú romantickými opismi toho, ako sa ten či onen národný dejateľ narodil v malej dedinke učupenej pod malebnými horami, ktoré potom pozitívne formovali jeho charakter a vplývali na jeho národ milujúce politické a spoločenské konanie v budúcnosti. V prípade Jana Rychlíka však tento lyrický naturizmus musíme vynechať, lebo sa narodil v roku 1954 v meste, a to rovno v tom najväčšom a hlavnom – v Prahe. Aby sme však urobili aspoň trocha zadosť typizovanému prepájaniu prostredia, v ktorom osobnosť vyrastá, s jeho budúcimi nadpriemernými spoločenskými aktivitami a významom, môžeme sa zmieniť aspoň o vplyve, ktorý na Jana Rychlíka v mladosti mala rodina. A tu možno upozorniť najmä na jeho otca, ktorý bol významným hudobným skladateľom a niečo z tejto výnimočnosti – aj keď v úplne inom obore – sa prenieslo aj na syna. Po absolvovaní gymnázia študoval Jan Rychlík v rokoch 1974–1979 národopis a dejepis na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity. Po vysokej škole to dlho vôbec nevyzeralo na to, že sa z neho stane dominujúci československý historik. Všetko skôr naopak poukazovalo na potenciálne úspešnú dráhu etnológa či folkloristu v širšom slova zmysle. Okrem diplomovej práce z národopisu (*Etnografické studium lidového náboženství*) pokračoval vo vedeckej aspirantúre na Ústave pre folklór Bulharskej akadémie vied v Sofii. Tu v roku 1985 získal titul kandidát vied s dizertačnou komparatívnou prácou o folklórnej a nefolklórnej kultúre v českom a bulharskom prostredí, ktorá vyšla v roku 1997 v Bulharsku aj knižne. Po návrate do Československa si najskôr našiel prácu v Záhorskom múzeu v Skalici (jeho manželka Magda, s ktorou sa oženil počas ich vysokoškolských štúdií národopisu, pochádza z neďalekého Holíča), ale už zakrátko sa definitívne vrátil do Prahy, kde až do roku 1990 pracoval v Zemědělskom muzeu. Tu sa výskumne zameral na fenomén pozemkových reforiem v československom i širšom priestore a postupne sa – vďaka bohu pre českú i slovenskú historiografiu – dostával plnohodnotne od etnografie k historickej tvorbe. Ako on sám neskôr spomína, do tohto obdobia spadá aj obrat jeho pozornosti tiež na slovenské dejiny, na ktoré sa ho ako turistického sprievodcu pýtali návštevy amerických Slovákov, ktoré sa po dlhých

desaťročiach obmedzení mohli koncom 80. rokov konečne pozrieť do krajiny svojich predkov. A prirodzene sa ho pýtali najmä na vtedajšie vnímanie Slovenského štátu či Tisa československou historiografiou. To motivovalo Jana Rychlíka k tomu, aby sa bližšie venoval slovenským dejinám 20. storočia tak, ako sa stalo pre neho typickým aj pri akejkoľvek inej téme, ktorú historicky spracovával – to znamená s veľkou vervou, zanietením, systematicky a veľmi precízne, vrátane podrobného archívneho výskumu. Jeho záujem o slovenské dejiny určite gradoval tak vplyvom jeho manželky pochádzajúcej zo Slovenska, ako najmä celospoločenského hnutia po páde komunistickej totality, ktoré dostávalo na Slovensku aj svoju nacionalistickú až separatistickú podobu. Manželia Rychlíkovci nestáli neaktívne sa prizeraúc procesom deštrukcie spoločného československého štátu a snažili sa aj svojim spoločenským aktivizmom prispieť k uchovaniu spoločnej štátnosti. V tomto období sa Jan Rychlík, už ako historik Masarykovho ústavu (do r. 2018) resp. ako externý vyučujúci dejín na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity, známy tiež ako odborník na slovenské dejiny a česko-slovenské vzťahy, stáva poradcom vtedajšieho predsedu českej vlády Petra Pitharda pri rokovaníach o zachovaní resp. delení československej federácie. V roku 1997 sa Jan Rychlík habilitoval na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v odbore české dejiny a začal tu prednášať české a slovenské dejiny. O rok neskôr už získal najváženejší titul doktor historických vied (DrSc.) pre československé dejiny a v roku 2003 sa stal tiež univerzitným profesorom českých dejín. Jeho profesné curriculum vitae treba ešte rozšíriť o vyučovanie českých a slovenských dejín na Technickej univerzite v Liberci (od r. 2011) a kratšie pôsobenie aj na Univerzite Cyrila a Metoda v Trnave. K najvýznamnejším oceneniam jeho historickej práce i spoločenského aktivizmu, najmä v zmysle spracovania a popularizácie bulharských a slovenských dejín, patrí čestný doktorát z histórie udelený Univerzitou Sv. Klimenta Ochridského v Sofii (r. 2014) resp. slovenské štátne vyznamenanie Rad Bieleho dvojkríža 3. triedy (r. 2024). O jeho vysokej odbornej i spoločenskej akceptovanosti vypovedajú aj členstvá v mnohých vedeckých radách univerzít či výskumných pracovísk, redakčných radách odborných periodík, bilaterálnych historických či vedeckých komisiách a spoločnostiach (česko-slovenského a česko-poľského zamerania), českej i slovenskej komisie pre udeľovanie doktorátov vied v odbore história a ďalších.

Hoci interes slovenskej historickej obce o osobnosť Jana Rychlíka vyplýva najmä z jeho početnej a vysoko kvalitnej tvorby v oblasti slovenských dejín minulého storočia, je potrebné uvedomiť si aj jeho neobyčajnú erudovanosť a veľmi širokú výskumnú činnosť a výstupy aj pri viacerých ďalších rámcových tematikách. Počnúc bulharskými dejinami resp. dejinami balkánskych národov a štátov či Ukrajiny a Podkarpatskej Rusi, cez problematiku pozemkových refo-

riem, až po dejiny cestovania. A samozrejme nemožno opomenúť ani jeho syntetické spracovania českých dejín a dejín komunistického Československa. Hovoríme tak o viac ako 20 monografiách a syntézach, ktoré Jan Rychlík buď vytvoril úplne sám, resp. sa na nich väčšinou či aspoň výrazne podieľal. Pre slovenské dejiny sú samozrejme najprínosnejšie jeho práce o česko-slovenských vzťahoch v 20. storočí, rozdelené najskôr do dvoch dielov na vývoj v rokoch 1914–1945 (vydané v r. 1997) a v rokoch 1945–1992 (vydané v r. 1998), resp. doplnené neskôr o tretí diel pojednávajúci o rozpade Československa v rokoch 1989–1992 (vyd. 2012). Celá trilógia o česko-slovenských vzťahoch zožala mimoriadny úspech vo vedeckej i širšej čitateľskej komunite a dočkala sa ďalších vydání. Najväčší obdiv si v poslednom období vyslúžila najmä nová syntéza slovenských dejín v českom jazyku, ktorá je dominantne dielom Jana Rychlíka, ku ktorej si prizval k spolupráci aj ďalších troch autorov. Odhliadnuc od širšie koncipovaných diel z československej histórie k rozpadu Rakúsko-Uhorska a vzniku Československa či k cestovaniu do zahraničia, kde sú slovenské reálie taktiež spracované, v kontexte výraznejšieho reflektovania slovenských dejín stoja za pozornosť aj editorské a zostavovateľské diela Jána Rychlíka. Tu sa vyníma najmä publikovanie dvojdielných dokumentov k vzťahom R. W. Seton-Watsona k Čechom a Slovákom (r. 1995–1996), rovnako dvojdielnej korešpondencie medzi slovenskými verejnými činiteľmi a Tomášom G. Masarykom (r. 2008, 2019) či editovanie spomienok Jána Ursínyho (r. 2000) resp. druhého dielu spomienok Vavra Šrobára z rokov 1918–1920 (r. 2004). Okrem toho Jan Rychlík obohatil poznanie slovenských dejín aj v mnohých ďalších štúdiách a témach, najmä z obdobia Slovenského štátu (česká menšina, pokusy o pripojenie Slovácka, perzekúcie...) či povojnového obdobia (pozemková reforma, proces proti slovenským buržoáznym nacionalistom...). Výrazným spôsobom rozšíril aj časopisecké publikovanie dokumentov k slovenským dejinám, napr. uverejnením správ bulharských resp. chorvátskych diplomatov/vyslancov zo Slovenska v rokoch 1939–1945 resp. v komunistickej ére, častí spomienok A. Macha či J. Lichnera na obdobie druhej svetovej vojny a pod. Spracoval tiež percepciu Slovenska a Slovákov v českej politike v 19. a 20. storočí a mnohé iné témy, výrazne obohacujúce dovtedajšie poznanie slovenských dejín.

Ján Rychlík sa stal nielen najlepším znalcom česko-slovenských vzťahov, ale tiež všeobecne uznávaným odborníkom na slovenské dejiny 20. storočia. Historiografiu Slovenska a Slovákov si dnes už bez jeho báзовých publikácií nevieme predstaviť. Pri doplnení tohto obrazu o skutočnosť, že ide zároveň o profilujúceho českého balkanistu, historika cestovania či odborníka na dejiny pozemkovej reformy (a to nielen československého rangu, ale výrazne akceptovaného v širšom európskom kontexte), dostávame sa k sumáru veľmi

neobyčajného spojenia jazykových a mentálnych daností a neuveriteľnej výskumnej pracovitosti, ktorú mu možno iba závidieť a srdečne oceniť.

A na záver si dovoľím ešte pripomenúť jeho vklad do výskumu a propagácie slovenských dejín aj jeho pedagogickým pôsobením ako vyučujúceho, ktorý sa plánovite venuje výučbe aj slovenských dejín. Vypisuje a vedie množstvo záverečných prác zameraných na slovenskú minulosť a priviedol k úspešnému výskumu slovenských dejín aj svojich doktorandov. Treba však tiež oceniť aj jeho spoločenskú angažovanosť vo verejnom priestore, kedy ako jeden z mála českých a slovenských historikov dokáže produkovať množstvo historicky zameraných publicistických príspevkov a byť skvelým diskutérom v mediálnych reláciách. A nemá ani problém vystúpiť z pohodlného zázemia komentovania už ukončenej historickej reality a ponúknuť aj angažovanú reflexiu súčasného vývoja (napr. pri vojne na Ukrajine), samozrejme na základe dôkladného historického poznania danej témy.

Predošlé riadky a hodnotenia určite dostatočne, aj keď značne koncízne, vysvetľujú dôvod, prečo sa Slovenská historická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied rozhodla udeliť profesorovi PhDr. Janovi Rychlíkovi, DrSc. svoje prestížne ocenenie Plaketu SHS za výnimočný prínos k výskumu slovenských dejín v zahraničí.

15. 4. 2026

Prof. Jan Rychlík preberá 15. apríla 2026 v Nitre plaketu Slovenskej historickej spoločnosti z rúk člena výboru spoločnosti a pracovníka hostujúcej katedry histórie doc. Miroslava Paláríka pred začiatkom odborného seminára, ktorý spoluorganizuje Česko-slovenská komisia historikov. (Vpravo autor laudácia doc. Marek Syrný.) Foto: Ing. Marián Mancír.

Prof. Rychlík s manželkou Magdalénou Rychlíkovou počas seminára. Foto: Ing. Marián Mancír.